

Framgång och misslyckanden för socialistisk politik

Bo Rothstein

[publicerad i Aftonbladet 25-01-2024]

I nuläget håller både Socialdemokraterna och Vänsterpartiet på med att ta fram nya partiprogram. Det kan därför finnas anledning att fundera över vilken typ av socialistisk politik som under dessa drygt 100 varit framgångsrik och vilken som misslyckats. Frågan är om det finns en gemensam nämnare för vad som lett till framgång och vad som lett till nederlag. Framgångsrik politik vill jag hävda är sådan som det har gått att skapa en majoritet i väljarkåren för och som också visat sig leda till substantiellt positiva resultat när det gäller att förbättra levnadsvillkoren för större delen av befolkningen. Här kan man självklart peka på utvecklingen av den generella välfärdspolitiken som bygger på sociala reformer som riktar till hela eller mycket breda delar av befolkningen. Bland dessa finns reformer som allmänna barnbidrag, folkpension, fri sjuk- och åldringvård och avgiftsfria skolor. En annan stor framgång för vänstern har varit jämställdhetspolitiken, som i sina huvuddrag har byggt på den liberala principen om att män och kvinnor skall ges möjlighet att *verka på lika villkor i samma organisationer*.

Nederlagen för socialistisk (eller om man så föredrar socialdemokratisk) politik är emellertid inte så få. I Sverige kan man peka på löntagarfonderna som visserligen infördes på 1980-talet men som avskaffades av regeringen Bildt 1994 och som sedan dess aldrig hörts av igen i den politiska debatten. I USA kan man peka på Hilary Clintons nederlag gentemot Donald Trump 2016. Går man längre tillbaka återfinns det massiva nederlaget som det brittiska gruvarbetarfacket led gentemot Margaret Thatcher 1985. Ännu längre tillbaka finns den republikanska sidans nederlag i det spanska inbördeskriget 1936, naturligtvis nazismens krossande av den tyska arbetarrörelsen 1932, fascismens seger i Italien på 1920-talet och, i vår närhet, den röda sidans nederlag i det finska inbördeskriget 1918. För de som fortsatt tror på planhushållningens välsignelser skall naturligtvis läggas Sovjetsystemets kollaps 1989.

Det som utmärker framgångsrik vänsterpolitik har varit att den byggt på en förening av den liberala principen om individuella rättigheter och den socialistiska idén om social rättvisa. De framgångsrika välfärdsreformerna och jämställdhetspolitiken har byggt på individuella rättigheter till pension, till sjukvård, till utbildning, etc. och inte på grupp- eller familjebaserade rättigheter. Jag har i andra sammanhang benämnt sådan framgångsrik vänsterpolitik [*liberal socialism*](#). Det är när vänstern har frångått respekten för den liberala demokratins principer som nederlagen har stått som spön i backen. Låt oss ta det från början:

I januari 1918 åker den sedermera legendariske socialdemokraten Gustav Möller till Finland. Hans uppdrag är [att försöka medla i det då uppblossande inbördeskriget](#) och att förmå de finska socialdemokraterna att avstå från att gå det bolsjevikiska våldets väg. I Helsingfors har så kallade röda gorden då tagit makten och börjat med godtyckliga fängslanden, omfattande misshandel och en stor mängd avrättningar av personer som de uppfattade som "borgare". Möller skrädder inte orden när han möter sina finska partifränder. Han menar att om de försöker segra med vapenmakt urgröps den "moraliska kraft" som vänsterpolitik måste bygga på för att kunna motverka den borgerliga reaktionen som kan komma att vinna för att man besitter mera våldsmakt. Men de finska socialisterna vill inte hörsamma den svenska socialdemokratins varning utan tror sig kunna segra militärt. Så blir det som bekant inte utan det finska inbördeskriget slutar med ett i mänskligt lidande förfärande pris för den röda sidan.

Den italienska vänsterns nederlag gentemot Mussolinis fascism har ett likartat mönster. 1919-1920 benämns de "två röda åren" där landet [är nära ett fullskaligt inbördeskrig](#). Stödda av delar av socialistpartiet och [särskilt Antonio Gramsci inleds en mängd våldsamerikor från vänster](#) och en mycket stor mängd väpnade olagliga fabriksokupationer där verksamheten skulle styras av arbetarråd enligt sovjetisk modell. Man ville helt enkelt kopiera det bolsjevikiska maktövertagandet men detta misslyckades. Det finns mycket som tyder på att det var [socialistpartiets oförmåga](#) att enligt att stå upp för den liberala demokratin principer [som banade vägen för fascismens och Mussolinis maktövertagande](#).

Fascismens seger i det spanska inbördeskriget bär även det på ett likartat mönster. Vanligtvis beskrivs detta krig som att en demokratiskt vald regering attackerades och besegrades av Francos fascistarmé. Men detta är bara en del av sanningen. Vad som utmärkte de spanska socialisterna under ledning av Largo Caballero (som drömde om att bli en spansk Lenin) var en konfrontationspolitik under stridsropet "[Samarbete? Nej! Klasskrig! Dödligt hat mot den kriminella borgerligheten](#)". De [spanska socialisternas politik](#) när de på demokratisk väg blivit en del av regeringsmakten var tusentals olagliga och godtyckliga arresteringar samt att man lät våldsdåd från den egna sida gå ostraffade plus rättsvidriga konfiskeringar av egendom. Att den demokratiskt valda folkfrontsregeringen så tydligt överträdde den liberala demokratin principer drev stora delar av den spanska befolkningen till att stödja Francos fascism.

För nazismens seger i Tyskland kan man nämna de tyska kommunisternas klass-mot-klass politik. Med argumentet att det inte gjorde någon skillnad om utsugningen av arbetarklassen bedrevs under "borgerlig demokrati" eller den nazistisk diktatur [vägrade man stödja socialdemokraterna](#) och den

liberala borgerlighetens försvar av demokratin. Ett sådant stöd hade sannolikt haft goda möjligheter att hejda nazismens frammarsch.

I mera modern tid kan man nämna den omfattande brittiska gruvstrejken 1984-85 som slutade i ett förkrossande nederlag. Målet med strejken var emellertid inte i första hand att förbättra gruvarbetarnas ställning utan at [välta den demokratiskt valda regering](#) som leddes av Margaret Thatcher. En sådan manöver hade man lyckats med tidigare då man genom en strejk tvingat den konservativa regeringen ledd av Edward Heath att avgå tio år tidigare. Det brittiska gruvfackets ledning vägrade genomföra en omröstning bland medlemmarna som man enligt lag och sina egna stadgar var skyldig till och man organiserade också våldsamheter gentemot den stora grupp gruvarbetare som valt att inte gå med i strejken.

För svensk del måste man se avskaffandet av löntagarfonderna som ett stort politiskt nederlag för vänstern. Som [jag hävdar annorstädes](#) var detta nederlag så smärtsamt att det i praktiken ledde till ett tankeförbud inom arbetarrörelsen att överhuvudtaget diskutera ekonomisk demokrati. En sak som tydligt utmärkte löntagarfondsförslaget var en total brist på koppling till den enskilde arbetstagarens ställning och villkor. Det fanns ingenting i förslaget om hur de företag (oklart vilka) där fonderna hade aktier skulle agera annorlunda och vad detta skulle innebära för de (oklart vilka) löntagare som arbetade där. Löntagarfonderna var inte bara ett nederlag för vänstern utan ledde också till en omfattande och framgångsrik ideologisk mobilisering av näringslivet.

Slutligen då Hilary Clintons nederlag mot Donald Trump. En förklaring som presenterats till detta är att vänstern i USA kommit att förknippas med [identitetspolitiska grupprättigheter för minoriteter](#). Många av "förlorarna" inom den vita arbetarklassen har kommit att skylla sina svårigheter på förekomsten av olika former av kvotering som gynnat minoriteter. Kritiken av vänsterns identitetsbaserade grupprättigheter i blev ett [framgångsrikt tema för Trumps republikaner](#).

Det finns således ett tydligt mönster när det gäller framgång och misslyckande för vänsterpolitik. Den politik som kombinerat reformer för social och ekonomisk rättvisa med centrala liberala principer som respekt för individens autonomi, individuella rättigheter och rättsstaten, dvs en [liberal socialism](#), har varit framgångsrik. Den politik som trätt över dessa principer har lett till svårartade och omfattande nederlag. Detta kan måhända vara något att begrunda i de båda vänsterpartiernas programarbete.